

rint még fenn nem állhatott; és hogy László a sági conventnek az okiratok szerint mintegy 1281-től 1300-ig volt prépostja.¹⁾

Okmányunknak e szerint már külső, palaeographiai jellege vizsgálata is, és összehasonlítása kétségen kívül helyezi,

1-ször azt, hogy valóban az ipoly-sági conventnek, mint hiteles-helynek kiadványa; 2-szor hogy az a XIII-dik század vége felé, és pedig annak mintegy utolsó tizedében 1290 körül adatott ki.

Jóval érdekesebb azonban okmányunk belső tartalma össz. szehasonlításának eredménye, miről már a következő fejezetben szölok.

Egy magyar emlékirat a XVI. századból. *)

A mióta régi okmányok felkutatása képezi magánfoglalkozásom egyik kedvenz tárgyát, érdekesebb leleménnyel nem dicselkedhettem, mint azzal, melyet mindgyárt felmutatandok.

Ama sok okmány közt, melyeket, veletek tisztelt barátim, részint köz- részint magán-levéltárainkban átolvastam, keresztül-forgattam, alig találtunk egyebet, mint rövidebb vagy hosszabb tartalmu, de többnyire csak magánérdekű adományozásokat, örökbevallásokat, igtatási jelentéseket, ítéleteket stb.; melyeknek azonban egyformaságuk mellett sem vesztök el eddigelé érdekeltségünket s vágyunkat a további kutatásra; mert hiába, ha a fölfedezett régi okmány hasonló is tartalmára nézve az előbbiekhöz: azért megmarad annak mindig saját érdeke. Sovár szemcink egyszerre áttekintik egy-egy új okmány tartalmát, az ősök szellemét, hazánk dicső, majd ismét borús multját véljük azokról lepillantani. — Vágytam azonban mégis, hogy oly okmány birtokába juthassak, mely általános történelmi érdekekkel bír, s annak fő tárgya ne valamely magánviszonyra vonatkozzék.

¹⁾ Fejérvári: Series Præp. et Abbatiarum. Nemzeti Múzeum kéz-rata; s a Codex Diplomaticusban több okmány, valamint Rakóvszkytól kéziratban kiadatlan okmányokból összeállítva a sági prépostok névsora.

*) Felolvasatott szerző által a dunántúli történet- és régészettud-velők 1866. dec. 27-én Rápeze-Szemerében tartott összejövetelén.

S íme valahára teljesült ezen vágyam.

Bemutatom tehát érdekes találmányomat; ez Martonfalvay Imre deáknak — a XVI-ik századból való emlékirata, melyet a múlt nyáron Felső-Büki Nagy Sándor úr levéltárában, kutatásunk alkalmával Horváth Elek társunk fedezett föl elsőben, s ismertetésül nekem átengedni szíves volt; övé tehát a főérdem, én csak napszámosi kötelességemet teljesítém, midőn ez emlékiratot lemásoltam, s néktek tisztelt barátim az eredetit ezennel bemutatom.

Áll ezen emlékirat — kisebb 4-edrét alakú papír-ívekre írva, 60 lapból. Az írás megkezdett Szécsényben más kéz által 5 lapon át, s folytatott maga Imre deák által beteges kézzel egész végig: innét a remegő s nehéz olvasatú írás. Befejeztetett az emlékirat Pápán 1585-ben, mint ez magából az okmányból is kitétnik.

Legyen szabad, minekelőtte magára az iromány tartalmára áttérek, a szerző családi eredetéről annyit megemlítenem, hogy ő az ősi vasvármegyei Martonfalvay családból veszi eredetét, Martonfalva — röviden Martonfa, — Vasvármegye kelete szélén Jánosháza mellett fekszik, jelenleg Felső-Büki Nagy Sándor úr birtokában van, kinek egyik őse a Felső-Büki Nagy család főalapítója Nagy István, alnádor (élt 1670—1735) Martonfalvay-leányt birt második nőül, kivel Martonfa, s egyuttal a Martonfalvay család levéltárának birtokába jutott; e család még nem halt ki, tudtomra Veszprém vármegyében most is virágzik a Martonfalvay család. — Nagy Iván genealogiai munkájában hibásan állittatik szerzőnkrol az, hogy ő 1494-ben volt somogyvári várnagy; szerzőnk a XVI-ik század első felében született, mint emlékirata tanusítani fogja.

Nagy Sándor úr, sítkel levéltárában, több ezen családra, s leginkább szerzőnkre vonatkozó okmányokat találtunk, például egy okmányt

1494-ből, mely szerint Martonfalvay István fia János, s ennek fia György, martonfai birtok-részüket, Martonfalvay Dénes fiainak Gergelynek, Lőrincznek és Bálintnak eladták. Továbbá

1546. Enyingi Török János, Martonfalvay Imre deákot, pápai várnagyát, — somogyvári, szigligeti, pápai és Remetend-

varban eltöltött várnagysága idejére minden számadási teher alól felmenti.

1561. I. Ferdinánd király nevében kiadott okmány szerint, Martonfalvay Imre deák pört folytatott Lászlóval, a pannonhalmi főapáttal.

1568. Méreg Mihály nádori helytartó előtt, Martonfalvay Imre deák és malomsári Saáry István egymásközt egyességre lépnek.

1571. Miksa király ezen egyességet helybenhagyja.

Átnéztem még több okmányt, melyek szerzőnkre vonatkoznak, ezuttal csak a fennebbieket említem. Tapasztaltam ez okmányokból, hogy szerzőnknek több dunántúli megyében volt birtoka; emlékirata tanúsítja, hogy több helyen részint mint követ, részint a török elleni hadjáratokban is szerepelt: több várnak várnagya, s Vas vármegyének alispánja is volt; az írásban jártasságát tanúsítván az is, hogy „Litteratus“ melléknévvel lön megtisztelve. Főérdeme azonban szerzőnknek mindenesetre az, hogy hátrahagyta az utókornak emlékiratát, melyben leginkább bámulnunk kell tiszta, igazi magyar zamatú irályát, és oly történelmi emlékirást, minő azon korból anyanyelvünkön a legritkábbak közé tartozik.

Szerzőnk igen ifjú korában, — 15—20 éves lehetett, — Enyingi Török Bálint szolgálatába lépett, — mint ezt maga elmondja emlékiratában; s késő öregségéig, — mindössze 65. évig állott az Enyingi Török-család szolgálatában. Az életben sok hányatást, s fáradsalmainak csekély jutalmát találta. Emlékiratában igen sokszor előfordul ama panasza, hogy érdemei nem méltányoltattak.

Midőn emlékiratait 1585-ben befejezte, szerzőnk 80—85. éves lehetett; ezen aggkorában is üres idejét arra használván fel, hogy emlékiratában elmondja, leírja mindazon szolgálatait, melyeket az Enyingi Török-család érdekében tett.

Főczélja tehát szerzőnknek az emlékirat szerkesztésekor az vala, hogy Török Bálintnak akkor életben volt unokái, Török István és János szerzőnk szolgálatairól méginkább értesüljenek; de midőn ezen szolgálatait szerzőnk leírta, egyszersmind, — miután több helyen megfordult uraival, az Enyingi Törökökkel,

Századok. 4

hazánk történelmére nézve igen becses és sok részben ismeretlen adatokat jegyzett föl.

Végezetre néhány érdekesebb helyet közlök az emlékiratból. Kezdeté ez :

„Martonfálvay beteges Imre deák szolgálatáról rövidedün való emléközet, az nagyságos Török Bálint uramtól és asszonyomtól, feleségétől Penflinger Kata asszonytól ő nagyságától fogva,“ stb. Emlékiratát pedig így végzi szerzőnk :

„Először ez írás kezdetött Szécsényben, de végeztett el Pápán, Szent András estén, az az Szent András havának 29. napján, ennyi esztendőben : 1585. Nagyságtok szolgája — betegös, megfogyatkozott Imre deák, Martonfálvay.“

Egyik legérdekesebb helye emlékiratunknak az, melyben szerzőnk mint szemtanu, Budavárának 1541-ben a törökök által történt elfoglalását következőleg írja le :

„Továbbá az hitetlen török császár az német fejedelem ellen Buda vára, városa megszállásáért, basáját bocsátá nagy hadával, az német hadat az Szent-Gellért högyén megveré, és azután ő maga is török császár személye szerint fölérközék minden hadaival, Buda várának föllül az Duna mellett táborba szálla, és az magyar urakat hozzá hivattatá, de az én kegyelmes uram, (Török Bálint) betegsége miatt nem akar vala kimenni; de az kincstartó barát, (Martinuzzi) ki azelőtt elárulta volt az én uramat, egyebet nem akara benne, hogy az én uram is kimenjen az urakkal, az török császár táborába. Az én kegyelmes uram kés vala Buda várában, csak Batthiányi Orbánnal és Podmaniczky János uramékkal megmarada Buda városában, és meg esküdni kincstartónak és az uraknak, hogy mind ezen romlással megtartja Budát az török ellen keresztyén fejedelemnek, Isten segítségével; — de ugyan nem akara engedni az kincstartó barát semmiképen; kiért az én uram nagy sok jámbor előtt, az Buda kapuin belől tudománytistön; — úgy mene el az én uram az többi urakkal. Én is az én uram után jelen vol-

„tam, az urak bemenének az török császár sátorában; mi
 „az szolgálkkal kívül várók az urakat, de egy keveset
 „várván, az urak kijövének, de az én kegyelmes uramat
 „ottben tartóztaták. Azonközben az török tábor megzen-
 „dül, és Buda városa felé sietének. Egy emberkár nélkül
 „bementenek Buda városában; az volt jobb az magyarok
 „közül, ki hová futhata az török elől.

„En Sándor Mihály társommal megmaradék, várván
 „az én kegyelmes uram kijövetelét az sátorból, de ugyan
 „nem jöve. Estve felé az János király fiát is hozák az
 „császárhoz, azt is békével bocsáták; hittak minket is,
 „hogy tőlök elmennénk együtt: de reménylöttök vala, hogy
 „az mi kegyelmes urunkat is elbocsátják; de azután, hogy
 „beestvelődék, az török császár sátora elől az törökök el
 „űztenek.“ stb.

Mint támadott meg 1543-ban és 1544-ben egy török csa-
 patot, s különösen minő förfélylyal szabadítá fel mint pápai vár-
 nagy Ozorát a törökök ostroma alól, elmondja következőleg:

„Mikort az budai, pesti, esztergami és fejevári tö-
 „rök nagy haddal az Kemenőszallját mind elrablá, néhol
 „égeté is, akkort az derék seregből szakadott volt egy
 „falka török Ugod felé az Bakonyra, úgy mint ötszáz, lo-
 „vag török. Izenék Horvát Markónak és Ádám deáknak,
 „az Nádasdy uram száz lovagjának az Rábaközbe, hogy
 „jőjjenek sietséggel, egy falka török az Bakonyba búdo-
 „sik, az derék hadból szakadott ki.

„Azonképen Győrré is hirt adék Horvatinovics uram-
 „nak, ki az időbe akkor kapitány vala Győrött, hogy az
 „győri haddal alá jőne, az Bakonyra; nem sokára Hor-
 „váth Markó uram érköze az Rábaközről. Ugod
 „felé indulánk, lövést is hallánk onnét, inkább kezdénk
 „az fele menni. Tehát Telekősy Imre uram az devecseriek-
 „kel előttünk vagyon az török után. Izenénk neki, hogy
 „ne sietne, várnojok meg az győri hadat, elérjük azért az
 „törököt, mert igen megfáradt, be nem mehet Fehérvárra
 „egy huzomban, valahol de meg kell szállani, megverhet-
 „jük Isten segítségével. De irigy az magyar nemzet, kiki
 „magának kívánja az tisztességet: nem akara megvárni.

„Tehát az török letelepedett egy völgybe, nem messze
 „Pusztaporvához, eszökbé vevék (észre vették), nem sokat
 „kaphatánk bennök; de az szegény rabokat, és az bar-
 „mot, juhot megszabadítójuk Isten segítségével. De az tö-
 „rök egybensereglék, reánk akar vala jönni, hogy keve-
 „sen valánk, de egy ároktól nem jöhetének reánk. Hamar
 „azonközben érkezének az győriek, az öreg dobbal és trom-
 „bitákkal; ezt hallván az török, elijede, úgy mene el Fe-
 „hérvár felé. Hogy haza jövének Pápára, az rábaközi vité-
 „zekkel: az én kegyelmes uram házába behíván őket, miért-
 „hogy én fárasztottam vala őket ide alá, vendégleni nekem
 „kellött, az én kegyelmes uraim tisztösségökért; de azzal
 „az én kegyelmes uraim háza meg nem fogatkozott.

„Azután nem sok idő mulván az gonosz hitetlen tö-
 „rökök az budai basával egyetemben tanácsot tartának,
 „Ozora vára megszállására. Nagy haddal megszállották és
 „igen megtörték; ezt én meghallván, sieték Győrré az ki-
 „rály képéhez, hogy az győri hadat készítenéje ő nagy-
 „sága; az több vitézeknek is esedözém, hogy Ozora segít-
 „ségére jönének, mert az török megszállotta, és erősen lö-
 „teti, vitatja. Könyörgésemet meghallgatván, másodnap
 „indulának: Horváth Markó uram az Rábaközről, az de-
 „vecseriek is azonképen, innét (Pápáról) mi is, az mi ke-
 „vesen voltonk, indulánk; de Ozorára nem merénk menni,
 „az sok törökre, hanem egyenesen Fehérvárra menénk, és
 „a városnak egy felől a hostagját (külváros) megvevéjük,
 „és valami részét el is égetéjük. Ebben hír lett Ozorára:
 „mindjárást megszabadult vivása, Fehérvár felé sietének
 „alóla; mi sem késénk sokaig oda. Isten segítségével bé-
 „kével haza jövének, Ozora vára is megszabadula. Annyira
 „mondják, hogy megtörték volt, talán csak azon napon is
 „megvették volna, ha el nem kellett volna futniok alóla;
 „de jó Istenünk volt, ki megszabadította az szegény ke-
 „resztényünket az ozorai rabságból, kinek tisztesség és di-
 „csőség adassék mindörökké, Amen. Örültemben én is
 „az fő uraimat az én kegyelmes uraim házába megven-
 „déglem, jó tisztességgel és jó tartással, ki miatt elfeledék
 „az vitézek minden fáradságokat. Nekem is nagy hálákat

„adának fejenként szorgalmatos gondviselésémért akkort,
„de immár ezután nem tudom mi névvel veszik. stb.“

És így tovább folytatja több érdekes események közlését. Főhibája emlékiratunknak az, hogy nem találunk benne évszámot, annak tehát többi történelmi adatainkkal leendő összeegyeztetését, és az illető jegyzetekben évszámokkal való ellátását szükségesnek vélem; mihez több idő igényeltetvén, addig is míg az egész emlékiratot így összeállithatandom¹⁾, annak előleges ismertetését fölöslegesnek nem tartottam.

NAGY IMRE.

A murányi Venusról.

Ős amazonaink egyikének, a híres rimaszécsi Széchy Máriának, — kit udvari költője Murányi Venus című művében megénekelt, — árnyoldaláról az egykorú — mint mondani szokták — rossz világ nyelve többet suttogott, mint a közönyös utódok.

Széchy Mária — mint tudjuk — Széchy Györgynek honnmai Drugeth Máriától született leánya volt. 1627-ben ment férjhez Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek István testvérétől való unoka öcséséhez iktari Bethlen István bihari főispán és váradi kapitányhoz, kitől azonban már 1633-ban özvegyen maradt. A fiatal korban elhalt férjet Gyula-Fejérvárott temették el, és már a gyász szertartások után a dévai utazás miatt miféle hír csördült vala az emberek között sógorával Zólyomi Dáviddal való viszonyára nézve? írva hagyta önéletírásában Kemény János, (246. lap.) ki e részben hiteles forrásokat emleget.

Széchy Máriának második férje rozsályi Kún István volt. De e frigy nem ütött ki üdvösen. És mily botrányosan történt a szakítás? megírta az egykorú Szalárdy János Siralmas krónikájának 92. lapján.

Ez idétt Magyarország felső részében egy délezeg, nagyra-

¹⁾ Úgy tudjuk, t. barátunk e munkában már jól előhaladt, és így nem sokára gazdagítani fogja az eddig ismeretlen, becses magyar emlékiró kiadásával történetirodalmunkat. Örömmel várjuk! Szerk.